

ІНСТИТУТ ПРАВОТВОРЧОСТІ
ТА НАУКОВО-ПРАВОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

КООРДИНАЦІЙНЕ БЮРО З ПРОБЛЕМ СІМЕЙНОГО
ПРАВА ВІДДІЛЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ НАУК
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**РОЗВИТОК СІМЕЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
В УМОВАХ ОНОВЛЕННЯ
(РЕКОДИФІКАЦІЇ) ЦИВІЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

Круглий стіл

м. Київ, 4 червня 2024 року

Видавництво
«Юридика»
2024

УДК 340.13:347.61/64
Р-64

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту правотворчості та науково-правових
експертиз Національної академії наук України
25 липня 2024 року, протокол № 7*

Редакційна колегія:

Гриняк А. Б., Красицька Л. В.

Відповідальний редактор:

Красицька Л. В.

Розвиток сімейного законодавства України в умовах оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства України : збірник матеріалів Круглого столу (м. Київ, 4 червня 2024 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 124 с.

ISBN 978-617-8182-48-9

4 червня 2024 року в Інституті правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України проведено Круглий стіл «Розвиток сімейного законодавства України в умовах оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства України», в якому взяли участь народні депутати України, суддя Верховного Суду, науково-педагогічні працівники, наукові працівники, здобувачі вищої освіти.

Видання адресоване науковим та науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти і наукових установ, здобувачам вищої освіти, докторантам та всім, хто цікавиться актуальними питаннями сімейного права.

УДК 340.13:347.61/64

© Інститут правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України, 2024

© Видавництво «Юридика», 2024

© Автори, 2024

ISBN 978-617-8182-48-9

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІМЕЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ООНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Сучасні тенденції розвитку сімейного законодавства України
в контексті оновлення Цивільного кодексу України

Ватрас В. А. 6

Проблемні аспекти забезпечення ефективності
сімейного законодавства в умовах воєнного стану в Україні

Волохов О. С. 10

До питання про формалізацію принципів сімейного права
в галузевому законодавстві (порівняльний аспект)

Карнаух В. С. 14

До питання «Концепція сімейно-правової політики України
в умовах євроінтеграції»

Кириченко Т. С. 18

Конфіденційна інформація та сімейна таємниця в Україні

Кравченко О. М. 22

Проблеми правового регулювання сімейних відносин:
виклики сьогодення

Красицька Л. В. 27

Особливості кримінально-правової охорони сімейних відносин
у проекті КК України

Кузнецов В. В. 33

Сімейні правовідносини у фермерських та особистих селянських
господарствах у процесі рекодифікації цивільного законодавства
в умовах війни: українські реалії та європейські виміри

Носік В. В. 38

Тенденції розвитку законодавства у сфері договірної регулювання
сімейних відносин в контексті оновлення Цивільного кодексу України

Пономаренко О. М. 42

Питання прогалин у сімейному законодавстві
щодо належного забезпечення прав дітей, постраждалих
внаслідок російсько-української війни

Тернавська В. М. 46

Модернізація національного сімейного законодавства як запит нашого часу Чернега В. М.	49
Договірне врегулювання шлюбно-сімейних відносин у період дії військового стану Чеховська І. В.	52
Сімейне право в умовах цифровізації Явор О. А., Музика Т. О.	56
РОЗДІЛ 2. ШЛУБНІ ВІДНОСИНИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Укладання фіктивного шлюбу в умовах воєнного стану Заїка Ю. О.	61
РОЗДІЛ 3. ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ТА МАЙНОВІ ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ: НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
Глава 9 Сімейного кодексу України: деякі питання правотворчої техніки Бедрій М. М.	65
Спори між подружжям щодо прав на об'єкти незавершеного будівництва Дубовик В. В.	68
Боргові зобов'язання подружжя: впровадження європейських принципів до українського сімейного законодавства Менджул М. В.	73
Криптовалюта як об'єкт права спільної власності подружжя Попов В. А.	76
Право на недоторканність ділової репутації подружжя: бути чи не бути Попова С. О.	79
Перспективи визначення вартості частки в статутному капіталі підприємницького товариства у справах про поділ спільного майна подружжя Цікало В. І.	83

РОЗДІЛ 4. ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ТА МАЙНОВІ ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ МАТЕРІ, БАТЬКА ТА ДИТИНИ: НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Порядок встановлення і зміни способів участі у вихованні дитини
(у контексті необхідності удосконалення сімейного
законодавства України)

Бичкова С. С...... 87

Принцип загальної та однакової відповідальності обох батьків
за виховання і розвиток дитини

Гаврилов Р. В. 91

Принцип забезпечення найкращих інтересів дитини та його значення
у процесі розгляду клопотань про визнання та надання дозволу
на виконання рішень іноземних судів

Корнієнко М. С. 95

Правовий статус дитини – «дитина війни»

Лаленков С. М...... 100

Управління майном малолітньої особи за цивільним
та сімейним законодавством України

Негода О. А. 104

Правові аспекти батьківського кіднепінгу в Україні

Перкальов А. О. 109

Сучасні тенденції вирішення спорів про визначення
місця проживання малолітньої дитини

Синельников Є. В...... 114

РОЗДІЛ 5. ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Усиновлення в закордонних дипломатичних установах України:
питання удосконалення законодавства

Токарчук Л. М. 120

правового регулювання сімейних та поєднаних з ними інших відносин у процесі рекодифікації цивільного законодавства відповідно до вимог права ЄС.

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Пономаренко Оксана Михайлівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права

імені проф. О. І. Процевського

ХНПУ ім. Г. С. Сковороди,

доцент кафедри правового регулювання економіки

ХНЕУ ім. Семена Кузнеця

м. Харків, Україна

Договір у сфері приватного права є багатограним правовим явищем. З одного боку договір – це один із регуляторів приватних відносин, з іншого, він сам потребує нормативного регулювання. Саме тому, питання про ефективне нормативне регулювання договору завжди є актуальним для правової системи. Особливої актуальності це питання набуває у разі появи в правовій системі нових, раніше не відомих або до цього слабо розвинених видів договорів. До таких видів договорів належать сімейні договори.

Не можна сказати, що сфера сімейного права коли-небудь була позбавлена можливості договірного регулювання сімейних відносин. Домовленість суб'єктів сімейного права завжди розглядалася в сімейному праві як один із способів регулювання сімейних відносин. Інше питання, що така домовленість у суді не мала юридичної сили, і в разі звернення однієї зі сторін до суду, всупереч досягнутій угоді, суд до 2004 року зобов'язаний був вирішити спір, керуючись винятково нормами сімейного законодавства.

Системне нормативне регулювання сімейних договорів уперше в Україні було здійснено в чинному СК 2002 року. Не буде перебільшенням сказати, що нормативне регулювання сімейних договорів у 2002 році стало воістину революційним для правової системи України. Після більш ніж 20 років після ухвалення СК України, стоячи на порозі оновлення цивільного законодавства, слід

визнати ті досягнення авторів СК, які на момент його розроблення, перевернули уявлення про правове регулювання сімейних відносин.

1. Договірне регулювання було закріплено як принцип (основна засада) правового регулювання сімейних відносин. Переоцінити нормативне закріплення цього принципу в СК неможливо. Це означало визнання приватно-правової сутності сімейних відносин і договору як основного їх регулятора. Саме цей принцип став основою для розвитку системи сімейних договорів та їх нормативного регулювання, якого до цього не знала правова система України.

2. Норми про договірне регулювання сімейних відносин знайшли відображення, в тому числі, і у Загальних положеннях СК. І незважаючи на те, що норма про сімейні договори у Загальних положеннях лише одна, вона несе важливе смислове навантаження. У ст. 9 СК надано право на договірне регулювання двом категоріям осіб: особам, сімейні відносини між якими врегульовані СК, і членам сім'ї та родичам, сімейні відносини між якими не врегульовані СК. Тим самим, у ст. 9 СК хоча прямо і не названо принцип свободи договору, але по суті у змісті цієї статті втілено принцип, закріплений у ст. 6 ЦК.

3. Основна частина норм, що регулюють сімейні договори, розташована в Особливій частині сімейного законодавства. Слід зазначити, що структурно СК побудований за наступною схемою: спочатку розташовані норми, що регулюють окремі види сімейних відносин, і серед них містяться норми, які надають суб'єктам право самостійно (по-іншому, ніж законодавець) врегулювати сімейні відносини за допомогою договору. Таким чином, норми про сімейні договори вписані в нормативне регулювання сімейних відносин. І лише в одному випадку, сімейному договору присвячена окрема глава – глава 10 «Шлюбний договір».

У науці піднімалася дискусія про те, наскільки така структура відповідає сутності договірного регулювання. Адже договір за своєю юридичною силою, за загальним правилом, стоїть вище нормативного регулювання, тобто якщо сторони уклали договір, то це виключає застосування до цих відносин правил, закріплених у СК. З цього робився висновок про те, що, логічно, регулювання окремих видів сімейних відносин починати з договірного регулювання, і лише потім розташовувати правила, які пропонує держава. Слід одразу звернути увагу, що в цій дискусії йшлося виключно про структурне розташування глав 7, 8, 10 СК.

По суті, ця ідея щодо розташування норм про сімейні договори перед главами, які передбачають нормативний порядок регулювання сімейних відносин, є правильною, такою, що відображає пріоритетність договірного регулювання, однак, зважаючи на особливості правового

регулювання сімейних відносин, уявляється, доцільним залишити існуючий порядок розташування норм. Це зумовлено тим, що, на відміну від цивільно-правових договорів, які самі по собі є підставою виникнення правовідносин, сімейні договори, зазвичай, не породжують сімейних відносин, сімейні відносини виникають з інших юридичних фактів, а основна мета сімейного договору – врегулювати порядок здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків у вже існуючих сімейних відносинах. Саме тому детальне нормативне регулювання сімейних відносин є необхідним і першочерговим, з можливістю зміни цих правил укладеним договором.

Однак, незважаючи на визнання всіх достоїнств чинного СК у питанні договірному регулювання сімейних відносин, слід констатувати, що в СК лише було покладено початок розвитку інституту сімейних договорів у правовій системі України. Наразі, з урахуванням досягнень цивілістики у сфері дослідження правової природи сімейних договорів, законодавчої практики інших держав та судової практики України, настав час в оновленому ЦК удосконалити нормативне регулювання сімейних договорів. У зв'язку з цим, вбачається за необхідне, окреслити кілька перспективних напрямів у цьому процесі.

1. Незважаючи на дискусію, яка, до сьогоднішнього дня, існує в цивілістиці щодо необхідності збереження СК, вбачається, що включення сімейного законодавства до складу ЦК буде нести більше позитивних, ніж негативних проявів. Насамперед відпаде необхідність у субсидіарному застосуванні норм цивільного законодавства до регулювання сімейних відносин, і норми цивільного законодавства до сімейних відносин застосовуватимуться напряму. При цьому такий підхід абсолютно не виключає можливості врахування при правовому регулюванні специфіки сімейних відносин, це буде зроблено за рахунок спеціальних норм підгалузі Сімейне право. Для договірному регулювання сімейних відносин включення сімейного права до складу ЦК матиме особливе значення, оскільки дасть змогу не тільки прямого застосування норм Книги 1 ЦК до сімейних договорів, а й загальних положень про договори та зобов'язання.

2. В оновленому сімейному законодавстві необхідно сформулювати загальні положення про сімейний договір, у яких насамперед необхідно закріпити легальне визначення сімейного договору, що повинно включати його специфічні ознаки. Крім того, у загальних положеннях про сімейні договори, як видається, мають бути закріплені особливості розірвання та зміни цих договорів, а також наслідки таких дій. Це зумовлено тим, що більшість сімейних договорів не породжують зобов'язальні відносини, а тому загальні положення цивільного

законодавства щодо зміни та розірвання цивільних договорів та їхніх наслідків не завжди можуть бути застосовані до сімейних договорів.

3. В оновленому сімейному законодавстві при регулюванні сімейних договорів необхідно використати такий самий підхід, який традиційно використовується для регулювання цивільних договорів, тобто слід сформулювати нормативні конструкції сімейних договорів, в яких передбачити легальне визначення конкретного виду сімейного договору, вимоги до суб'єктів, предмета, форми, права та обов'язки сторін, а також відповідальність за невиконання обов'язків.

4. Вбачається також доцільним в оновленому цивільному законодавстві визначити сутність і місце договору про поділ майна подружжя та подібних договорів, що можуть бути укладені не лише суб'єктами сімейних відносин, а й іншими суб'єктами цивільного права. Практика Верховного Суду йде шляхом заперечення сімейно-правової сутності договору про поділ майна подружжя та визнання його класичним цивільно-правовим договором у сфері речового права. У будь-якому разі, незалежно від того, який підхід буде покладено в основу правового регулювання в оновленому ЦК, нормативне регулювання цього договору також потребує легального закріплення його нормативної конструкції.

5. Назріли також зміни в питанні про можливість договірного регулювання особистих немайнових відносин між членами сім'ї. У чинному сімейному законодавстві спостерігається непослідовність законодавця в цьому питанні. Так, поряд практично із загальною заборонаю на договірне регулювання особистих немайнових відносин, у СК 2002 року допускається укладення договору між батьками щодо місця проживання дитини та способу участі того з батьків, який проживає окремо, у вихованні дитини. Однак, подружжя, наприклад, не може врегулювати свої особисті немайнові відносини ні в шлюбному договорі, ні в будь-якому іншому договорі, що не завжди є виправданим. Вбачається, що слід системно підійти до вирішення цього питання та розглянути можливість договірного регулювання не лише майнових, а й особистих немайнових відносин, що виникають у сім'ї та їх межах.

Таким чином, правове регулювання сімейних договорів потребує значного вдосконалення, яке може бути здійснене в процесі оновлення цивільного законодавства. Більш розвинуте законодавство про сімейні договори стане підґрунтям для активного застосування сімейного договору як регулятора сімейних відносин у правовій системі України, що значно розвантажить судову систему та знизить рівень конфліктності між членами сім'ї.